

Semsei Ferenc¹„Felejtés és emlékezés: a szuverenitás kifejeződési formáiról” – Konferencia-beszámoló²

2024. március 13-án került megrendezésre az ELTE Állam- és Jogtudományi Karának Kari Tanácsstermében a HUN-REN–ELTE Jogtörténeti Kutatócsoport, a Rendszerváltás Történetét Kutató Intézet és Levéltár (RETÖRKI), valamint az MTA IX. Gazdaság- és Jogtudományok Osztálya Jogtörténeti Albizottsága által szervezett „Felejtés és emlékezés: a szuverenitás kifejeződési formáiról” című tudományos konferencia, amelynek szervezésében a Kutatócsoport vezetője, Karácsony András (CSc) és Heil Kristóf Mihály, tudományos segédmunkatárs, a RETÖRKI operatív igazgatója vállalt fő szerepet.³

A szimpóziumot a Kutatócsoport nevében Karácsony András nyitotta meg, míg a Rendszerváltás Történetét Kutató Intézetet és Levéltárat Nyáry Gábor (PhD) ügyvezető igazgató képviselte. A bevezető gondolatok elhangzását követően megkezdődő első szekció elnökletét a szervezet tudományos munkatársa, Képegy Imre (PhD) látta el. Nyitó előadásában Karácsony az amnesztia fogalmának értelmezési lehetőségeit mutatta be, annak történeti gyökerére és a felejtéshez kötődő joggyakorlati jelentőségére egyaránt rávilágítva, s fogalmi tisztázatot nyújtva az elkövetkező előadások értelmezéséhez.⁴

Rigó Balázs (PhD), az Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának adjunktusa *Memento mori? Kora újkori megoldások* című előadásában a humor, pontosabban a szatíra szemüvegén keresztül elevenítette fel a kora újkori szerzők hatalommal fennálló viszonyát, a kurzusművek szerepét, bennük a kritika vagy a kiszolgálás lehetséges útjait, utalva műveik emlékezetpolitikai hatására is, miközben a restauráció korabeli ún. királygyilkosok perére, végül II. Jakabról írt munkákra tért ki.⁵

A Kutatócsoport korábbi vezetője, Mezey Barna (DSc) *II. Rákóczi Ferenc újrateremtése és rehabilitációja* címet viselő előadásában a nagyságos fejedelem aulikus nézőpontú megítélésének elmozdulásait, történeti változásait ismertette az általa elutasított kegyelem és az ezzel járó kettős – egyfelől társadalmi, másrészt uralkodói – feszültség tükrében.⁶

Nagy Janka Teodóra (PhD), a Pécsi Tudományegyetem Kultúratudományi, Pedagógusképző és Vidékfejlesztési Karának tanszékvezető egyetemi tanára, a Kutatócsoport

¹ Az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárának tudományos főmunkatársa

² DOI 10.59558/jesz.2024.1.102

³ A konferencia részletes programját lásd a HUN-REN–ELTE Jogtörténeti kutatócsoport honlapján. Elérhető: <https://mtajogtortenet.elte.hu/content/felejtes-es-emlekezés-a-szuverenitas-kifejezodesi-formairol.t.38673>

⁴ Az előadótól a témában lásd még: Karácsony András: A magyar konzervatív hagyományról. In Molnár Attila Károly (szerk.) Magyar konzervatívok sikeres harminc év után. Századvég Kiadó, Budapest, 2023, 27-38. o.; Uő: Döntés és hagyomány. Századvég Kiadó, Budapest, 2019. és Pillanatkép a szuverenitás kutatásáról. In Jogtörténeti Szemle, 2019/3-4. szám, 6-9. o.

⁵ Az előadótól a témában lásd továbbá: Rigó Balázs: II. Jakab (1685-1688) államelmélete. Fejedelmi parainesis a száműzetésből (1692). In Jogi Tanulmányok, 2018, 285-295. o.; Uő: II. Jakab (1685-1688) két intelme fiához (1692, 1703). Forrásközlemény. In Themis, 2018/1. szám, 103-135. o., és Hatalmi legitimációs eszközök Aphra Behn II. Jakab koronázása alkalmából írt költeményében. In Jogtörténeti Szemle, 2016/4. szám, 68-83. o.

⁶ A szerzőtől lásd továbbá: Mezey Barna: Föderalizmus (confoederatio). Gedanke bei Ferenc Rákóczi II. (Die Konfoederation im Jahr 1705 in dem Rákóczi Freiheitskrieg). In Szabó István – Brandauer, Wilhelm (szerk.): Die bundesstaatlichen Staatsorganisationen. Pázmány Press, Budapest, 2015, 65-74. o.; uő: Öszveszövetkezett Szövetségünknek kötele. A jogalkotás alkotmányos keretei a Rákóczi-szabadságharcban. Gondolat Kiadó, Budapest, 2009.; és Realitásból koncepció. II. Rákóczi Ferenc állampolitikai céljairól. In Tamás Edit (szerk.): II. Rákóczi Ferenc, az államférfi. Tanulmányok a sárospataki országgyűlés 300. évfordulójára. Magyar Nemzeti Múzeum Rákóczi Múzeuma, Sárospatak, 2008, 45-54. o.

együttműködő kutatója előadásában (*Emlékezés és felejtés – 1848/49 a magyar történeti néphagyományban*) az 1848–49-es forradalom és szabadságharc kevésbé ismert arcát mutatta be az un. jogi néprajzon keresztül. A terepmunka jelentőségét kiemelve a Tolna megyei regionális hagyományok mellett a tárgyi emlékezet látványos elemei ugyancsak bemutatásra kerültek.⁷

Barta János, a Nemzeti Közszerződési Egyetem Államtudományi és Nemzetközi Tanulmányok Karának hallgatója *Csernyus Manó – Szalonforradalmár vagy Kossuth titkos ágense?* című prezentációja keretében hőse életét tárta fel. A szabadságharc vértanújává váló egykori minisztériumi tisztviselő szerepvállalása – esetleges titkos ügynöki tevékenysége – körül a mai napig tisztázásra váró kérdések merülnek fel.

A szekció zárásaként *Felejtés és kriminálpolitika 1880 előtt – Az elévülés és a szokásjogi büntetőjog* című előadását Bató Szilvia (PhD) független kutató tartotta meg, amelyben az elavulás és a szokásjog fogalmának változásait ismertette, hangsúlyozva az előbbi felejtéshez kapcsolódó jellegét, az eljárási és a kiszabott büntetési elévülés elkülönítésének fontosságát.⁸

A második szekció levezető elnöki tisztjét Megyeri-Pálffy Zoltán (PhD), a Kutatócsoport tudományos munkatársa töltötte be. Az előadók sorát Frey Dóra (PhD), az Andrassy Gyula Budapesti Német Nyelvű Egyetem adjunktusa nyitotta meg. Prezentációja – amely *A „sváb amnesztiarendelelet” és annak hatása a magyarországi németsegre* címet viselte – a 20. század egyik legnagyobb jogtalanságának következményeibe nyújtott betekintést. A sváb kitelepítések lezárulásának elhúzódó jogi aktusát szemléltetve megállapította, a jogegyenlőség bár létrejött, a diszkrimináció a későbbiekben is fennmaradt. Kiemelte azonban: a Magyar Állam – egyedülként – bocsánatot kért állampolgárai kiűzésért.⁹

Ezt követően Müller Rolf (PhD), az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára Történeti Osztályának osztályvezető történésze Rajk László személyét vette górcső alá (*Mit kezdünk Rajkkal? A rehabilitáció és az emlékezés nehézségei*). A szemléletes sajtótörténeti dokumentumokat is felvonultató előadás a kegyvesztett, majd kivégzett kommunista politikusról alkotandó új ellenségkép lassanként változó vonásairól nyújtott izgalmas panorámát. E látkép kidomborodó részei az „elvtárs” előtag eltüntetése, majd zavaros visszaállítása, valamint Rajk László vizuális megsemmisítése, akiről meggyilkolását követően

⁷ A témához lásd: Nagy Janka Teodóra – Bognár Szabina: *Élő jogszokások* kötetbe rendezve. In Nagy Janka Teodóra – Bognár Szabina – Szabó Ernő (szerk.): *Élő jogszokások. Jogi néprajzi, jogtörténeti és jogi kultúrtörténeti tanulmányok*. Pécsi Tudományegyetem Kultúratudományi, Pedagógusképző és Vidékfejlesztési Kar, Szekszárd, 2023, 3-7. o.; Mezey Barna – Nagy Janka Teodóra (szerk.): *Jogi néprajz. Jogi kultúrtörténet. Tanulmányok a jogtudományok, a néprajztudományok és a történettudományok köréből*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2009.; Nagy Janka Teodóra: *Az 1848/49-es szabadságharc emlékei a Tolna megyei néphagyományban*. In *Új Dunatáj*, 1998/1. szám, 86-99. o.

⁸ Az előadótól a kapcsolódó publikációk: Bató Szilvia: „...törvényeink minden téren hiányoznak...”. Jogrendszer, büntetőjog és jogi szaksajtó (1867-1880). In *Aetas*, 2023/2. szám, 5-38. o.; uő: *Ein Element der Strafrechtskodifikation in Ungarn. Dolus und culpa vor 1880*. In Homoki-Nagy Mária – Varga Norbert (szerk.): *Codification Achievements and Failures in the 19th-20th Century. 7th Conference on Legal History in Szeged*. Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Szeged, 2018, 29-40. o.; és *Rechtssicherheit im ungarischen Strafrecht vor 1880*. In Karsai Krisztina – Nagy Ferenc – Szomora Zsolt (szerk.): *Freiheit – Sicherheit – (Straf)Recht. Beiträge eines Humboldt-Kollegs*. Vandenhoeck & Ruprecht, Osnabrück, 2011, 21-45. o.

⁹ Az előadó vonatkozó publikációiból többek között lásd: Frey Dóra: *Kényszer vagy lehetőség? A magyarországi németek kitelepítésének nemzetközi jogi háttere*. In Peres Zsuzsanna – Bathó Gábor (szerk.): *Ünnepi tanulmányok a 80 éves Máthé Gábor tiszteletére. Labor est etiam ipse voluptas*. Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest, 2021, 319-334. o.; uő: *A rendszerváltás és a nemzetiségi jogok. Változások és tanulságok a magyarországi németek helyzetének tükrében*. In Bodiné Beliznai Kinga – Gosztonyi Gergely – Mezey Barna (szerk.): *A rendszerváltás harminc éve, avagy determinált volt-e a jogrendszer transzformációja? Gondolat*. Kiadó, Budapest, 2020, 98-109. o. és *Ki nem mondott kollektív felelősség? A magyarországi németek kitelepítésének jogi és közigazgatási háttere*. In *Jogi tanulmányok*, 2018, 248-259. o.

képet sem közöltek.¹⁰

Az ÁBTL tudományos kutatója, Takács Tibor (PhD) *Tabusítás és amnézia – az 1963-as amnesztiarendelelet, mint a felejtés kikényszerített aktusát közelítette meg, nyomatékositva, az elítélt személyek szabadulásával egyetemben nem kerülhetett sor a szükséges gyász munka elvégzésére (a kádári hatalom részéről sem), míg az állambiztonság továbbra is számontartotta a korábban '56-os tevékenységük miatt fogvatartott rabokat.*¹¹

Az addig államférfiakról, politikusokról szóló konferenciának új szint kölcsönzött Heil Kristóf Mihály Neumann Jánosról szóló *Egy géniusz híre. Szemelvények Neumann János sajtójából* címet viselő prezentációja. Az előadó saját kutatási eredményeinek bemutatásán keresztül a nemzetközi hírű tudós sajtóanyagába s Egyesült Államokbeli hagyatékába nyújtott betekintést a főbb életrajzi adatok és a kiépülő kapcsolati háló ismertetésén túl.¹²

Az utolsó szekció első előadójaként Krauhulcsán Zsolt (PhD), az ÁBTL tudományos kutatója kapott szót, ennek levezető elnöke Heil Kristóf Mihály volt. Krauhulcsán a pártállami múlt és a hatalom átmentésének kérdését járta körül (*A „pártmúlt jövője” a rendszerváltás éveiben*), emlékeztetve a pártiratok hozzáférhetőségének égetővé váló kérdésére, szemléltetve az MSZMP Párttörténeti Intézetének hozzáállásában történő változásokat-ellentmondásokat.¹³

Az ÁBTL Kutatási Osztályának osztályvezető történésze, Szekér Nóra (PhD) *1956 értelmezése, mint hatalomtechnikai megoldás* című prezentációjában az '56-os forradalmat új perspektívából közelítette meg, melynek alapjául az idő, a feszültség feledésének igénye szolgált. A párt hivatalos álláspontja fokozatosan változott, a nyilvánosság előtt erre Pozsgay Imre közismert nyilatkozata után derült fény, a gyengélkedő államhatalom azonban utoljára megkísérelte egy kétoldalú narratíva létrehozását, amely az eseményeket ellenforradalmi cselekményekkel átszőtt népfelkelésként értékelte.¹⁴

¹⁰ Az előadó vonatkozó írásait lásd: Müller Rolf: Áldozatok és felelősök. Politikai beszéd a Rákosi-korszak törvénysértéseiről, 1956-1962. In Takács Tibor (szerk.): 1961, 1962, 1963. A konszolidáció éve. Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára – Kronosz Kiadó, Budapest, 2023, 21-52. o.; Krauhulcsán Zsolt – Müller Rolf (szerk.): Dokumentumok a magyar politikai rendőrség történetéből 3. A Belügyminisztérium Államvédelmi Hatósága 1948–1949. Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára – Kronosz Kiadó, Budapest, 2021.; Müller Rolf: A „másik” Rajk. In Múltkor, 2021/1. szám, 65-71. o.

¹¹ Lásd még: Takács Tibor: Egy szolid diktatúra születése. Előszó. In Takács Tibor (szerk.): 1961, 1962, 1963. A konszolidáció éve. Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára – Kronosz Kiadó, Budapest, 2023, 7-20. o.; Müller Rolf – Takács Tibor – Tulipán Éva (szerk.): 1956. Erőszak és emlékezet. Tanulmányok. Jaffa Kiadó, Budapest, 2017.; Takács Tibor: Az állambiztonsági ügynökhálózat és az 1963-as amneszti. In Betekintő, 2013/3. szám, https://www.betekinto.hu/sites/default/files/betekinto-szamok/2013_3_takacs.pdf (2024. április 04.)

¹² Az előadó Neumann János hagyatékáról írt rövid összefoglalóját lásd: Heil Kristóf Mihály: Neumann János iratai a washingtoni Kongresszusi Könyvtárban. In Jog.történet: A HUN-REN-ELTE Jogtörténeti Kutatócsoport blogja. 2023. 12. 18. A főképpen 19. századi jogtörténettel foglalkozó szerzőtől egyéb emigrációtörténeti tanulmányok megjelenés alatt állnak, publikált rövidebb összefoglalók közül pedig az alábbiakat emelném ki: Heil Kristóf Mihály: Magyarok Amerikából a szórványban élők emberi jogaiért: a nagy HHRF-sztori röviden. In Jog.történet: A HUN-REN-ELTE Jogtörténeti Kutatócsoport blogja. 2022. 6. 20. és Heil Kristóf Mihály: Böröcz József, egy élet a svájci magyarság szolgálatában. In Jog.történet: A HUN-REN-ELTE Jogtörténeti Kutatócsoport blogja. 2021. 11. 9.

¹³ Az alábbi vonatkozó írásokat lásd: Krauhulcsán Zsolt: A kádár-korszak állambiztonsági szervei szervezeti felépítés, működés, állami-és pártirányítás (1956–1990). In Jámbor Orsolya Ilona – Tarján G. Gábor (szerk.): Megvalósult szükségszerűség. Az állami rendőrség megszervezése. Rendőrség Tudományos Tanácsa, Budapest, 2020, 288-349. o.; és uő: Pártállambiztonság. Arcképek Kádár titkosszolgálatából. Nemzeti Emlékezet Bizottsága, Budapest, 2020.

¹⁴ Az előadó további írásai: Szekér Nóra: 1956 – 1989-ben: Az újraértékelés és a párt. In M. Kiss Sándor – Nagymihály Zoltán (szerk.): Sorsok és horizontok. Tanulmányok a magyar forradalom hatvanötödik évfordulóján. Rendszerváltás Történetét Kutató Intézet és Archivum, Budapest, 2021, 327-353. o.; uő: Az 1956-os forradalom újraértékelése a nemzeti megbékélés jelszavával. In Szekér Nóra – Nagymihály Zoltán (szerk.): Jeles napok, jeltelen ünnepek a diktatúrában. Pillanatképek a kommunista emlékezetpolitika valóságából.

A szekció és a konferencia zárásaként Zinner Tibor (PhD), a Milton Friedman Egyetem és a Magyar Zsidó Történeti Intézet tudományos tanácsadója lépett a hallgatóság elé, aki *Semmisségi törvények (1989–1992)* című előadásában a törvények keletkezési körülményeinek, a változó politikai attitűdök felfestése mellett az elhangzott előadásokra is reflektált.¹⁵

Antológia Kiadó, Lakitelek, 2015, 117-133. o.

¹⁵ Lásd még: Zinner Tibor: Az első két semmisségi törvény, és ami utána következett... In Bódiné Beliznai Kinga – Gosztanyi Gergely – Mezey Barna (szerk.): A rendszerváltás harminc éve, avagy determinált volt-e a jogrendszer transzformációja? Gondolat Kiadó, Budapest, 2020, 90-97. o.; uő: Emlékfoszlányok az első semmisségi törvényhez vezető útról és göröngyeiről. In M. Kiss Sándor – Bíró Zoltán (szerk.): Rendszerváltás 1989. Témák között válogatva. Antológia Kiadó, Lakitelek, 2014, 195-236. o.; Zinner Tibor: Miért volt szükség a négy semmisségi törvényre? In Máthé Gábor – Mezey Barna (szerk.): Ünnepi tanulmányok Révész T. Mihály 65. születésnapja tiszteletére. Gondolat Kiadó, Budapest, 2010, 482-496. o.